

simpozij u đakovu

E U H A R I S T I J A U DOSADAŠNJEM EKUMENSKOM DIJALOGU

Ratko PERIĆ

Uvod

Opseg tematike. Od samog početka modernoga međucrkvenog teološkog dijaloga, tj. od II. vaticanskog sabora, tema euharistije na prvom je mjestu. I opsežna i nimalo laka. Dijalozi o toj tematici vode se i između samih kršćanskih teologa,¹ i u okviru mjesnih kršćanskih crkava u pojedinim narodima, npr. u SAD-u 1967,² u Francuskoj 1972,³ u Škotskoj 1973,⁴ osobito na širokom crkvenom planu: između anglikanaca i luterana,⁵ anglikanaca i pravoslavnih,⁶ metodista i rimokatolika,⁷ rimokatolika i reformiranih.⁸ Ne može se ovdje dati

¹ Usp. L. SWIDLER (ed. by), *The Eucharist in Ecumenical Dialogue* (Roman Catholic, Orthodox, Episcopal, Lutheran, Presbyterian, Methodist, Baptist and Jewish scholars), Paulist Press, New York, *Journal of Ecumenical Studies*, 1976. U ovu vrstu dijaloga mogli bismo ubrojiti i naš I. međufakultetski simpozij pod naslovom: *Pastoralni problemi kršćana u Jugoslaviji u vezi sa sakramentima, posebno s euharistijom*, Ekumenski zbornik 1974, V edinosti, Maribor, 1974, priredili S. JANEŽIĆ, F. PERKO i J. VESENJAK.

² Usp. *Statement on the Eucharist*, u: *Documents on Anglican/Roman Catholic Relations I*, U.S. Catholic Conference, Washington, 1972, str. 34; *The Eucharist. A Lutheran-Roman Catholic Statement*, u: *Lutherans and Catholics in Dialogue I-III*, ed. by P.C. EMPIE and T.A. MURPHY, Minneapolis, 1967, str. 187-197.

³ Usp. *Accord doctrinal entre Catholiques et Protestants sur l'Eucharistie*, u: *La Documentation Catholique*, br. 1606, 1972, str. 334-338. Vidi Odgovor Biskupskog odbora Francuske BK, ondje, br. 1669, 1975, str. 126-129. Vidi J. BARIŠIĆ, *Da svi budu jedno*, CuS, Split, 1976, 80-82.

⁴ Usp. *The Ecclesial Nature of the Eucharist*, u: *Documents on Anglican/Roman Catholic Relations III*, Washington, 1976, str. 12-35. J. BARIŠIĆ, *nad. dj.*, str. 82-84.

⁵ Usp. *Anglican-Lutheran Conversation, Pullach Report*, 1972, u: *Growth in Agreement*, ed. by H. MEYER and L. VISCER, Paulist Press N.Y. Word Council of Churches, Geneva, 1984, str. 22-23, br. 67-69.

⁶ Usp. *Anglican-Orthodox Conversations, Moscow Statement*, 1976, ondje, str. 45-46, br. 22-32.

⁷ Usp. *Methodist-Roman Catholic Conversations, Denver Report*, 1971, ondje, str. 325-328, br. 79-86.

⁸ Usp. *Reformed-Roman Catholic Conversations, The Presence of Christ in Church and Word, Final Report*, 1977, ondje, str. 449-456, br. 67-92.

iscrpan pregled svih takvih dijaloga o euharistiji, nego se ograničavamo na zaista nova dijaloška dostignuća četiriju najvećih kršćanskih zajednica: anglikanske, luteranske, katoličke i pravoslavne, te na doktrinalni usklađeni dokument o euharistiji, što su ga izradili ponajbolji stručnjaci iz svih kršćanskih crkava.

Preporuke UR-a. Temelje dijaloga o euharistiji Katolička je Crkva postavila saborskim dekretom "Unitatis redintegratio" (1964), i to s Pravoslavnom Crkvom: priznanjem valjanosti sakramenta i preporukom "nekeg zajedničenja u bogoslužju" (UR, 15), a poticajem na ozbiljan dijalog sa zapadnim crkvenim zajednicama, koje s nama nemaju potpuno jedinstvo. Osobito "zbog nedostatka sakramenta reda" takve zajednice "nisu očuvale izvornu i potpunu stvarnost euharistijskog otajstva... Stoga nauka o Gospodnjoj večeri... treba da tvori predmet dijaloga" (UR, 22).⁹

I. DIJALOG O EUHARISTIJ IZMEĐU ANGLIKANACA I KATOLIKA

1. *Osnivanje teološke komisije (1967).* Ekumenski susret između pape Pavla VI. i canterburyskog nadbiskupa primasa M. Ramseya u Vatikanu (1966) urodio je zajedničkom izjavom (24. ožujka 1966) u kojoj se dvojica poglavara slažu da treba "započeti između Rimske katoličke Crkve i Anglikanskog zajedništva ozbiljan dijalog, utemeljen na evanđelju i na starim zajedničkim predajama, koji bi morao dovesti do onog jedinstva u istini za koje je Krist molio".¹⁰

Godine 1967. osnovana je Pripremna mješovita komisija za dijalog, koja je nakon svoja tri susreta (Gazzada, 9–13. siječnja 1967; Huntercombe Manor, 30. kolovoza – 3. ožujka 1967; Malta, 31. prosinca 1967 – 3. siječnja 1968) prerasla 1969. u Međunarodnu anglikansko-rimokatoličku komisiju (ARCIC). Ona je ubrzo otpočela sa studijskim susretima. Prvi je bio u Windsoru (9–15. siječnja 1967), drugi u Veneciji (21–29. rujna 1970), a treći ponovno u Windsoru (1–8. rujna 1971). Nakon ovog posljednjeg objavljen je važan zajednički dokument o euharistiji u 12 točaka.¹¹

2. *Sadržaj Windsorske izjave (1971).* U uvodu Komisija navodi razne nazive: večera Gospodnja, liturgija, svete tajne, synaxis, misa, sveta pričest. Ali općenito prihvaćen izraz jest euharistija. "Važan stadij u napredovanju prema organskom jedinstvu jest bitna suglasnost (*substantial consensus*) s obzirom na cilj i značenje euharistije." Zato je Komisija poduzela istraživanje "dublje

Pregled suvremenog međucrkvenog dijaloga dao je S. SCHMIDT, *Dvadeset godina stvaralačkoga razvoja ekumenizma, Obnovljeni život*, 1/1985, str. 70–83.

⁹ Usp. *Dekret o ekumenizmu*, Dokumenti Drugog vatikanskog sabora, Zagreb, KS, 1972. Ovdje se služim vlastitim prijevodom, v. R.P. *Dekret o ekumenizmu* – M. LACKO, *Dekret o istočnim katoličkim Crkvama*, Komentari Drugog vatikanskog sabora, 5, FTI, Zagreb, 1987.

¹⁰ The SECRETARIAT FOR PROMOTING CHRISTIAN UNITY, *Information Service*, (engl. ed.), I/1967, §; vidi također u: *Growth in Agreement*, 126.

¹¹ Usp. *Agreed Statement on Eucharistic Doctrine*, u: *Information Service*, 1/1972, 13–15; *Growth in Agreement*, 68–72, na hrvatskom J. BARIŠIĆ, *nav. dj.*, str. 63–67.

shvaćanja euharistijske stvarnosti koje je suglasno biblijskom učenju i predaji naše zajedničke baštine" (br. 1).

Prvo poglavlje govori o *otajstvu euharistije*, koje ima više vidova: Božji darovi, ljudski odgovori, zahvala, samopredanje. "Krist po Duhu Svetom u euharistiji izgrađuje život Crkve, jača joj zajedništvo i promiče poslanje... U cijeloj akciji euharistije, u svojoj i po svojoj sakramentalnoj nazočnosti po kruhu i vinu, raspeti i uskrsli Gospodin daje se svome puku, prema svome obećanju" (br. 3).

U drugom poglavlju govor je o *euharistiji i Kristovoj žrtvi*. Kristova smrt na križu, vrhunac svega njegova života u posluhu, bila je savršena i dostatna žrtva za grijeh svijeta. Ne može biti ni ponavljanja ni dodavanja onome što je tada Krist učinio jednom zauvijek (*ephapax-semel pro semper*). Stoga bilo koji "pokušaj da se izrazi veza Kristove žrtve s euharistijom, ne smije zasjeniti tu temeljnu činjenicu kršćanske vjere. Ipak Bog je svojoj Crkvi dao euharistiju kao sredstvo po kojem je otkupiteljsko Kristovo djelo na križu proglašeno i učinjeno učinkovitim u životu Crkve." Ovdje Komisija izostavlja pojam žrtve vezan uz euharistiju te upućuje na bilješku gdje tumači značenje žrtve u Hebreja. Nadalje, euharistija je *anamnesis, memoriale* spomenčin, ali ne kao neki puki podsjećaj na prošli događaj, nego "Crkvino učinkovito naviještanje silnih Božjih djela. Krist je ustanovio euharistiju kao spomenčin svega božanskog pomiriteljskog djela u sebi. U euharistijskoj molitvi Crkva ovekovječuje (*continues to make perpetual*) Kristovu smrt te njegovi udovi, sjedinjeni s Bogom i međusobno, zahvaljuju za sve njegove milosti, mole dobročinstva njegove muke za cijelu Crkvu, sudjeluju na tim dobročinstvima i ulaze u tok njegova samoprikazanja" (br. 5).

U trećem poglavlju riječ je o *Kristovoj nazočnosti* u euharistiji. U bilješci Komisija spominje katolički pojam transupstancijacije (br. 6). Tekst ne govori o klanjanju izvan euharistijskog slavlja niti ga niječe: Kristovo tijelo i krv postaju stvarno prisutni i stvarno se daju s nakanom da vjernici, primajući ih, mogu biti sjedinjeni u zajedništvu s Kristom Gospodinom (br. 9). S obzirom na anaforu: prema tradicionalnom liturgijskom obredu posvetna molitva (anafa) vodi k vjerničkoj pričesti. Po toj zahvalnoj molitvi, djelovanjem Duha Svetoga (epiklezom), kruh i vino postaju Kristovo tijelo i krv, "tako da u pričesti blagujemo njegovo tijelo i pijemo njegovu krv" (br. 10). U zaključku Komisija smatra da je postignut "bitan dogovor" (*substantial agreement*) s obzirom na nauku o euharistiji" i da "ta nauka neće više predstavljati zapreku za jedinstvo koje se traži" (br. 12).

3. *Dopunsko razjašnjenje izjave (1979)*. Mješovita komisija razaslala je windsorski dokument na mjerodavne anglikanske i katoličke naslove očekujući primjedbe. U međuvremenu su slijedili ekumenski susreti o drugim temama (ARCIC II). Na 9. zasjedanju u Salisburyu (12–20. siječnja 1979) Komisija je redigirala pristigle primjedbe s obzirom na euharistiju i izradila tzv. *Elucidation* (razjašnjenje) dokumenta iz 1971. Prenosimo bitno.¹²

¹² Usp. *Anglican/Roman Catholic International Commission, Final Report*, Windsor, 1981, u: *Information Service*, II/III – 1982, 79–82, čitav Izvještaj, str. 74–106.

– *Substantial agreement*. Postavljeno je pitanje što se misli pod tim pojmom. Komisija odgovara: "To znači da dokument predstavlja ne samo sud svih njegovih potpisnika – to je dogovor – nego njihov jednodušan sporazum o 'bitnim stvarima gdje se smatra da nauka ne dopušta nikakvo razilaženje', to je bitan dogovor" (br. 2).

– *Anamnesis* – spomenčin. Komisija se slaže da taj pojam ostane, jer je zajamčen i u skladu sa Svetim pismom, sa svetootačkom predajom i s euharistijskim molitvama Istoka i Zapada, i u samim anglikanskim liturgijskim knjigama (br. 5).

– *Žrtva*. Komisija brani pojam žrtve tvrdeći kako je "moguće reći u isto vrijeme da postoji samo jedna neponovljiva žrtva u povijesnom smislu, ali da je euharistija žrtva u sakramentalnom smislu, koja, naravno, nije shvaćena kao ponavljanje povijesne žrtve" (br. 5).

– *Kristova nazočnost*. Budući da je kritiziran izričaj da kruh i vino postaju tijelo i krv Kristova, Komisija to ovako razlaže: Riječ "postaje" ne uključuje neku materijalnu promjenu po fizičkim zakonima ovoga svijeta. Ono što se ovdje tvrdi jest sakramentalna nazočnost u kojoj se Bog služi ovosvjetskim stvarnostima da pruži zbilju novoga stvorenja: kruh za ovaj život postaje kruhom za vječni život. "Kruh i vino postaju sakramentalno Kristovo tijelo i krv da bi kršćanska zajednica mogla postati istinski ono što već jest, tijelo Kristovo" (br. 6).

– *Pohrana presvetog sakramenta*. "Pričest koja se dijeli iz pohranjena sakramenta onima koji nisu mogli pribivati euharistijskom slavlju ispravno se shvaća kao nastavak toga slavlja" (br. 8). Komisija dodaje kako ima onih koji uče da je "bilo kakvo klanjanje Kristu u pohranjenu sakramentu neprihvatljivo", ali ona drži da "razlike u teologiji i praksi mogu supostojati sa stvarnim suglasjem o bitnim vidovima euharistijske vjere – kao što i postoje u našim zajedništvima" (br. 9).

4. *Primjedbe Kongregacije za nauk vjere (1982)*. Osvrćući se na konačan izvještaj ARCIC-a, Kongregacija za nauk vjere (29. ožujka 1982) najprije upozorava na moguću dvoznačnost pojma "substantial agreement", a zatim donosi tri doktrinalne primjedbe s obzirom na euharistiju:

– *Euharistija kao žrtva*. Kongregacija pita što znače izrazi u Windsorskoj izjavi: "Crkva ulazi u tok (Kristova) samoprikazanja" i: euharistijski spomenčin, koji se sastoji u "djelotvornu posadašnjenju prošlog događaja", jest "Crkvino učinkovito naviještanje silnih djela Božjih". Kako bi katolici mogli vidjeti svoju vjeru potpuno izraženu u toj točki, bilo bi korisno pojasniti da ta stvarna nazočnost Kristove žrtve, izvršena sakramentalnim riječima, to jest po službenom svećeniku koji 'in persona Christi' govori riječi Gospodnje, uključuje sudjelovanje Crkve, Tijela Kristova, na žrtvenom činu njezina Gospodina, tako da ona sakramentalno prikazuje u njemu i s njime njegovu žrtvu. Štoviše, pomirbena vrijednost koju katolička dogma pridaje euharistiji, a koju ARCIC ne spominje, jest upravo ta od sakramentalnog prikazanja."

– *Stvarna nazočnost*. Kongregacija sa zadovoljstvom čita rečenice u kojima je istaknuta stvarna Kristova nazočnost u sakramentu, ali upozorava da ima i takvih formulacija u kojima se na odgovarajući način ne označuje ono što Cr-

kva shvaća pod "transupstancijacijom". Naime, Windsorska izjava u bilješci kaže da se to mora promatrati kao "tajanstvena i korjenita promjena", promjena "u unutrašnjoj stvarnosti elemenata"; na drugom mjestu ta ista izjava govori o "sakramentalnoj nazočnosti po kruhu i vinu"; a Razjašnjenje iz 1979. govori o "pridruženju Kristove sakramentalne nazočnosti s posvećenim kruhom". Te se formule mogu čitati s takvim shvaćanjem da, nakon euharistijske molitve, kruh i vino ostaju takvima u svojoj ontološkoj biti. Stoga, "u svjetlu ovih primjedaba čini se nužnim reći da bi bitan sporazum, koji je ARCIC tako brižljivo naumio predstaviti, trebao daljne pojašnjenje".

– *Pohrana i klanjanje*. Kongregacija napokon veli da Razjašnjenje iz 1979 (br. 9) dopušta mogućnost razilaženja ne samo u praksi klanjanja Kristu u pohranjenu sakramentu nego i u "teološkim sudovima" s tim u vezi. Međutim, klanjanje presvetom sakramentu jest predmet dogmatske definicije u Katoličkoj Crkvi. Osim toga, anglikanci u svojoj liturgijskoj knjizi (*Book of Common Prayer*) imaju ovakvu formulaciju: "...Sakramentalni kruh i vino ostaju i dalje u svojim naravnim supstancijama i stoga im se ne treba klanjati." Kongregacija zaključuje da nije postignut "bitan dogovor" o bitnim stvarima, jer Konačan izvještaj izričito priznaje da anglikanska braća ne prihvaćaju jednu ili drugu katoličku dogmu (npr. euharistijsko klanjanje).¹³

U ožujku i travnju 1982. godine Tajništvo za jedinstvo kršćana poslalo je konačan izvještaj, zajedno s primjedbama Kongregacije, na sve biskupske konferencije svijeta. Anglikansko savjetodavno vijeće razaslalo je izvještaj na 28 autonomnih crkava, članica Anglikanskog zajedništva, i odredilo da se do ove 1988. godine službeno odgovori.¹⁴

II. DIJALOG O EUHARISTIJI IZMEĐU KATOLIKA I LUTERANA

U vrijeme i nakon Sabora Svjetski luteranski savez, koji danas ima oko 70 milijuna članova,¹⁵ pokazao je zanimanje za uspostavom dijaloga s Katoličkom Crkvom.

1. *Osnivanje zajedničke radne grupe, 1965*. Po prvi put, nakon 400 godina, formirana je 1965. *Katoličko-luteranska radna grupa* da raspravlja o oblicima i načinima mogućih susreta i suradnje. Sastala se dva puta u Strassburgu (kolo-voz 1965. i travanj 1966).

Na temelju pripremljenih radova te skupine Tajništvo za jedinstvo kršćana i Svjetski luteranski savez ustanovili su Međunarodnu rimokatoličko-luteransku studijsku komisiju, koja se sastala prvi put u Zürichu (26–30. studenoga 1967),

¹³ Usp. *THE CONGREGATION FOR THE DOCTRINE OF THE FAITH, Observations on the Final Report of ARCIC*, u: *L'Osservatore Romano*, 6. V. 1982, 2.

¹⁴ Usp. *Information Service*, IV/1984, str. 104–105.

¹⁵ Usp. I. JACOBSEN, *I Luterani*, u: *Conosciamo i fratelli*, Corso breve di Ecumenismo, vol. II, Centro pro Unione, Roma, 1986, 114. (n. ed.), O luteranima na hrvatskom usp. J. KOLARIĆ, *Evangelici*, u: *Kršćani na drugi način*, Veritas, Zagreb, 1976, str. 20–47.

drugi put u Bastadu u Švedskoj (15–19. rujna 1968), treće je zasjedanje bilo u Nemiu u Italiji (4–8. svibnja 1969), četvrto u Cartignyu u Švicarskoj (22–26. veljače 1970), a peto u San Antonu na Malti (21–25. veljače 1971), gdje je prihvaćen konačan izvještaj, poznat pod nazivom "Malta Report".¹⁶

Nakon objavljivanja izvještaja s Malte formirana je nova Mješovita rimokatoličko–luteranska komisija koja je zasjedala najprije u Ženevi (21–24. ožujka 1973), a zatim u Rimu (8–12. siječnja 1974), gdje je ustanovljeno da u izvještaju s Malte nisu dostatno raspravljane teme o euharistiji, o biskupskoj službi i o putovima prema zajedništvu. Formirane su tri potkomisije kojima su povjereni spomenuti zadaci. Prvi rezultat dala je potkomisija zadužena za izvještaj o euharistiji i podnijela ga na plenarnom zasjedanju Komisije, koja je o njemu raspravljala u Liebfrauenbergu u Francuskoj (15–21. ožujka 1976) i u Paderbornu u Njemačkoj (7–12. ožujka 1977). Objelodanjen je u Njemačkoj 1978. doživjevši, kao svojevrstan bestseller, desetak izdanja.¹⁷

2. *Dokument o euharistiji (1978)*. Tekst je podijeljen u dva dijela: 1. Zajedničko svjedočenje i 2. Zajednički zadaci. U dodatku njemačkog izdanja: Liturgijsko slavlje Gospodnje večere i 6 ekskursu.¹⁸ Isprepleten je navodima iz prethodnih ekumenskih tekstova o euharistiji. Ovdje sažimamo najvažnije momente.

Dokument se obraća svim katolicima i evangelicima/luteranima, ali i svim drugim kršćanskim skupinama kojima može biti od koristi (br. 5).

– *Zajedničko svjedočenje* (br. 6–46). Euharistija je tajna vjere, sveobuhvatna i neshvatljiva tajna, kojoj se pristupa samo po Božjem daru vjere (br. 7). Ta nas tajna vodi i povezuje s pratajnom Presvetog Trojstva: Otac je izvor i konačan cilj euharistijskog događaja, utjelovljeni Sin Božji jest živo središte (lebendige Mitte), a Duh Sveti neizmjerana moć ljubavi koja daje euharistijski život (br. 11).

Euharistija postoji samo po Kristu, s Kristom i u Kristu (br. 13–20). Kako je Isus za svoga života na zemlji sve radio po Duhu Svetom, tako se i njegovo euharistijsko djelovanje događa po Duhu. U euharistiji se to osobito očituje u epiklezi (br. 21), gdje po Duhu Svetom kruh i vino postaju Kristovo tijelo i krv (br. 22). Euharistija nije neko automatsko djelotvorno sredstvo spasenja, nego pretpostavlja nazočnost Duha u vjernicima (br. 23). "Zaziv Duha Svetoga jest molitva za prodor budućega svijeta u naš današnji" (br. 24). Crkva i euharistija povezane su životno na mnogostruk način. "Bez euharistijskog zajedništva nema punoga crkvenog zajedništva i bez crkvenog zajedništva nema istinskoga euharistijskog zajedništva" (br. 26). Euharistija uključuje navještaj, za-

¹⁶ Usp. "Malta Report" u: *Growth in Agreement*, 168–189 (v. gornju bilj. 5).

¹⁷ Usp. GEMEINSAME RÖMISCH-KATHOLISCHE/EVANGELISCH-LUTHERANISCHE KOMMISSION, *Das Herrenmahl*, Verlag Bonifatius-Druckerei, Paderborn, 1978. Eng. izd. u: *Information Service*, I–II/1979, 22–35. Kratak osvrt u: A. KLEIN, *Il dialogo tra cattolici e luterani*, u: *La Chiesa Cattolica oggi nel dialogo*, Corso breve di ecumenismo, vol IV, Centro pro unione, Roma, 1982, 19–20.

¹⁸ Usp. *Das Herrenmahl*: Liturgijsko slavlje Gospodnje večere (katoličko i luteransko), str. 48–84; povijesni ekskursi: 85–114.

hvalu, zagovor, pohvalu, predanje (br. 30–34). *Spomenčin* ili *memoriale* omogućuje lakše shvaćanje odnosa između Kristove žrtve i euharistije. Spomenčin jest odjelotvorenje prošlog događaja. Nije odlučujuće to da se podsjetimo na prošlost, nego da nas Gospodin zove u svoju nazočnost i sučeljuje sa svojim spasenjem (br. 36). "Ukorijenjena u prošlost, prenesena u sadašnjost, usmjerena u budućnost, euharistija usredotočuje u sebi sve dimenzije povijesnoga rasta" (br. 39).

– *Zajednički zadaci* (br. 46–77). *Euharistijska nazočnost*. "Katolički i luteranski kršćani zajednički priznaju istinsku i stvarnu Gospodinovu nazočnost u euharistiji. Razlike postoje u teološkim iskazima o načinu stvarne prisutnosti i o njezinu trajanju" (br. 48). Katoličku terminologiju o transupstancijaciji luterani tumače kao racionalistički pokušaj shvaćanja otajstva, dok mnogi misle da na takav način nazočni Gospodin ne bi bio viđen kao osoba (br. 49). Luterani govore o nazočnosti Kristova tijela i krvi u kruhu i vinu s kruhom i vinom i pod kruhom i vinom, ali ne o transupstancijaciji. Ovdje se vidi, kažu, stvarna analogija s utjelovljenjem Gospodnjim: "Kako se u Isusu Kristu povezao u jedinstvo Bog i čovjek, tako s jedne strane Kristovo tijelo i krv, a s druge kruh i vino postaju sakramentalno jedinstvo." Katolici odgovaraju da time nije dostatno naglašeno pravo jedinstvo i odjelotvorenje Gospodnje riječi: "Ovo je tijelo moje" (br. 50). Ekumenska je rasprava pokazala da ta dva stajališta nisu suprotnosti koje dijele. Luteranska predaja tvrdi zajedno s katoličkom da posvećeni elementi nisu više obični kruh i vino, nego po stvarateljskoj riječi daruju se kao tijelo i krv Kristova. U tom bi se smislu moglo govoriti o "pretvorbi" (Wandlung). Pojam transupstancijacije sa svoje strane priznaje i čuva otajstveni značaj euharistijske nazočnosti, ali ne objašnjava način na koji se pretvorba događa (br. 51). S obzirom na trajanje, katolici i luterani zajednički ispovijedaju da je euharistijska nazočnost Gospodina Isusa usmjerena na vjerničko primanje, da nije omeđena na trenutak primanja pričesti i da ona isto tako ne ovisi o vjeri pričesnika (br. 52). Katolici uče da je Gospodin u euharistiji nazočan dok postoje prilike kruha i vina. Stoga se vjernici pozivaju da iskažu štovanje i klanjanje presvetom sakramentu, kao što se duguje Bogu (br. 53). Luterani uče da je čašćenje neodvojivo od pričješćivanja (br. 54). I jedni se i drugi slažu da je pohrana sakramenta u prvom redu radi pričješćivanja bolesnika (br. 55). Što se tiče klanjanja, katolici bi trebali paziti na to, veli dokument, da njihova praksa ne protuslovi zajedničkom uvjerenju o gozbenom značaju euharistije i da imaju na pameti da u pravoslavlju postoje drukčije forme euharistijske pobožnosti, a da se nije stajalo u pitanje vjera u euharistiju. Luterani bi sa svoje strane trebali misliti na to da klanjanje pohranjenu sakramentu nije samo dio katoličkog života i značajan oblik pobožne prakse kroz mnoga stoljeća nego da i oni treba da časte, štuju i klanjaju se Kristu dok je sakramentalno nazočan (br. 55).

Euharistijska žrtva. I katolici i luterani zajednički uče da je u misi, odnosno na Gospodnjoj večeri, nazočan Krist koji je umro za naše grijehе, a uskrsnuo za naše opravdanje, i kao žrtva koja je jednom zauvijek prikazana za grijehе svijeta. Ta se žrtva ne može ni nastaviti, ni ponoviti, ni nadomjestiti, ni ograničiti, ali se može i treba u vjerničkoj sredini učiniti djelotvornom. U pogledu

načina i opsega te djelotvornosti, među nama postoje različita tumačenja (br. 56). Prema katoličkoj nauci u svakoj se euharistiji po Kristu prikazuje prava i stvarna žrtva, ona ista Isusova žrtva na križu, samo na drukčiji način. Zato se žrtva ne prikazuje samo za grijehе vjernika i druge potrebe nego i za preminule u Kristu, koji nisu do kraja očišćeni (br. 57). Mi od sebe ne možemo prikazati Bogu odgovarajuću hvalu, slavu i čast, zato prikazujemo Krista, koji je hvala, slava i čast. Ne prikazuje se samo Krist za ljude, nego i Crkva njega "prikazuje" (br. 58). Luterani međutim izbjegavaju pojam "misne žrtve", jer se boje shvaćanja euharistije kao pomirne žrtve i jer se time stavlja u pitanje Kristovo jedincato i potpuno posredništvo na križu. Kao da se vjernike dispenzira od primanja euharistijske milosti, a svećeniku pridaje autonomna moć prikazivanja žrtve (br. 59). Stoga je luteranska reformacija naglašavala shvaćanje Gospodnje večere kao zahvalne žrtve za žrtvu na križu koja je prisutna u sakramentu. Tako shvaćena "euharistijska žrtva", koju obavljaju pomireni u vjeri, izražava se u hvali i slavi, u zazivu i priznanju Boga, u patnji i u svim dobrim djelima vjernika (br. 60).

Prema katoličkoj nauci: a) misna je žrtva ponazoćenje žrtve na križu. Time niti se ponavlja niti se što dodaje značenju Kristove žrtve. b) Izraz "ex opere operato" naznačuje prvenstvo Božjeg djelovanja, što i luterani prihvaćaju. c) Takvo shvaćanje izraza "opus operatum" ne isključuje vjerničko sudjelovanje, ni pojedinaca ni zajednice, dapače, Božje djelovanje to omogućuje i zahtijeva. d) Uzdamo se, veli Komisija, da euharistijski Krist daje svoju pomoć i drugima, a ne samo onima koji se pričešćuju njegovim tijelom i krvi. Kako to biva, to je stvar suverene ljubavi Božje (br. 61).

Euharistijska pričest. I jedni i drugi uče da vjernici u euharistiji primaju tijelo i krv Kristovu bilo na spasenje bilo na propast (br. 62). I jedni i drugi drže da je euharistija u svojoj biti gozba zajedništva. Stoga za luterane mise bez sudjelovanja vjernika ne odgovaraju Gospodnjoj ustanovi ni praksi stare Crkve. Na katoličkoj je strani II vatikanski sabor osobito naglasio euharistijsko slavlje sa sudjelovanjem vjernika (br. 63). I jedni i drugi vjeruju da kruh i vino pripadaju potpunoj formi euharistije. Ali i jedni i drugi prihvaćaju da je sav Krist i pod jednom prilikom (br. 64).

– *Službenici euharistije.* Prema katoličkoj nauci euharistijsko slavlje redovno vodi biskup ili zređeni svećenik. Stoga gdje nema ređenja, nedostaje izvorna i potpuna bit euharistijskog misterija (br. 66). I prema luteranskoj nauci euharistijsku službu vodi zaređeni službenik. Ta je crkvena služba božanska ustanova, iako se ređenje obično ne smatra sakramentom (br. 67). Po katoličkom shvaćanju euharistijskom zajedništvu pripadaju i preminuli u Gospodinu. Zato i zagovor svetih pokojnih, i molitva za pokojne (br. 70). Reformacija je odbacila zaziv svetih, ali nije zanijekala njihov zagovor na nebu (br. 71).

– *Zajedničenje u bogoslužju.* Po katoličkoj nauci u pojedinim slučajevima ne samo da je dopušteno nego i preporučljivo. Ali, iako je zajedničko bogoslužje katolika i luterana zabranjeno, ipak je katoličkom euharistijskom slavlju pristup omogućen iz opravdanih razloga (br. 72). Valjanost euharistije kod

drugih luterani priznaju slobodnije i lakše negoli Katolička Crkva (br. 73). Na kraju Komisija zaključuje i preporučuje:

Po luteranskom uvjerenju katolici bi trebali ići za tim:

- da izbjegavaju misna slavlja bez sudjelovanja naroda;
- da bolje ostvaruju naviještanje u misnom slavlju;
- da dijele svetu pričest pod obje prilike.

Po katoličkom uvjerenju luterani bi trebali:

- češće slaviti Gospodnju večeru;
- brinuti se za veće sudjelovanje opće zajednice, osobito djece;
- tješnje povezivati službu riječi sa službom sakramenta (br. 76).

III. DIJALOG O EUHARISTIJI IZMEĐU KATOLIKA I PRAVOSLAVNIH

1. Osnivanje teološke komisije za dijalog (1975).

Nakon višestrukih iskaza kršćanske ljubavi, osobito između Rimske Crkve i Carigradskog patrijarhata, godine 1975. odlučno se pristupilo doktrinalnom dijalogu. Carigradski ekumenski patrijarh Dimitrios I, nasljednik Atenagore I, najavljuje 1975. osnivanje Međupravoslavne komisije za dijalog s Katoličkom Crkvom. U Komisiju ulaze predstavnici 12 pravoslavnih crkava. Papa Pavao VI. odgovara osnutkom deveteročlane katoličke komisije za dijalog s Pravoslavnom Crkvom.¹⁹ U razdoblju od 1976. do 1978. te dvije komisije proučavaju način kako bi postavile čvrste temelje za konkretan dijalog naznačujući mu svrhu, metodu i tematiku. Na zasjedanju katoličke komisije u Rimu (11–15. listopada 1976) i na dvama zasjedanjima međupravoslavne komisije u Chambesy u Švicarskoj (21–24. lipnja i 14–18. studenoga 1977) skupljeni su bitni elementi za zajednički dokument što ga je sastavio Mješoviti koordinacijski odbor u Rimu (29. ožujka – 1. travnja 1978).

Međutim 1979. dogovorno između pape Ivana Pavla II. i patrijarha Dimitriosa I. formirana je šira i stalna Međunarodna mješovita teološka komisija za dijalog između Katoličke Crkve i pravoslavnih crkava. U tu su komisiju s pravoslavne strane ušli predstavnici 14 crkava, iz svake po dva člana, a s katoličke strane 28 članova. Imajući u vidu brojno hijerarhijsko članstvo (s obje strane ulazi po 15 članova iz najviše crkvene hijerarhije), ta je komisija sigurno jedna od najautoritativnijih u sadašnjem kršćanskom dijalogu.²⁰ Svoje prvo plenarno zasjedanje imala je na Patmosu–Rodosu (29. svibnja – 4. lipnja 1980), gdje je jednoglasno prihvaćen spomenuti dokument Mješovitoga koordinacijskog odbora: Polazište za dijalog (*Plan pour la mise en route du dialogue theologique entre l'Eglise Catholique romaine et l'Eglise orthodoxe*).

¹⁹ Usp. *Information Service*, II/1976, 1–10. S pravoslavne strane 23 člana, i to 7 episkopa (iz Srpske pravoslavne crkve episkop D. Krstić i prof. A. Jevtić), a s katoličke strane nijedan biskup...

²⁰ Usp. *Information Service*, IV/1979, 17–28. Na hrvatskom v. *Dijalog između katolicizma i pravoslavlja, Crkva u svijetu*, 2/1986, 179–182.

2. Prvi zajednički dokument (1980)

Polazište za dijalog ima osobitu važnost, kao što doznajemo iz službenog priopćenja prvog zasjedanja: "Dijaloški plan, koji je predložila mješovita pripremna tehnička komisija teologa 1978, a odobrile Katolička Crkva i sve pravoslavne crkve, zajedničkim je dogovorom jednodušno usvojen kao dnevni red za prvu fazu dijaloga."²¹ Dokument nije nigdje u cijelosti objavljen, ali se veći izvodi mogu naći u nekim ekumenskim člancima.²² Ovdje se osvrćemo na ono što se odnosi na euharistiju:

– *Svrha* "dijaloga između Rimske katoličke Crkve i pravoslavne crkve jest ponovna uspostava punog zajedništva među tim dvjema crkvama. To zajedništvo, utemeljeno na jedinstvu vjere prema zajedničkom iskustvu i predaji stare Crkve, naći će svoj izraz u zajedničkom slavljenju svete euharistije"(I).

– *Metoda*. Dijalog treba početi od elemenata koji ujedinjuju dvije crkve, što "uopće ne znači da je poželjno ili moguće izbjeći probleme koji još uvijek dijele dvije crkve" (II,1). U proučavanju tih problema valja uzeti u obzir "i najnovije razvoje i na teološkom i na eklezijalnom području u odnosima dviju crkava". U tom smislu "točke razilaženja među crkvama moći će se motriti na nov način" (II,2).

– *Tematika* dijaloga. "Studij sakramenta Crkve u prvoj fazi ukazuje se kao tema veoma pozitivna i naravna" (III,1). Glavna svrha proučavanja sakramenata nije u tom da se istraže svi vidici te opsežne građe, nego u prvom redu oni koji se odnose na jedinstvo Crkve (III,3). A ako se želi "sakramentalnu tematiku povezati s predajom stare Crkve, ustanovit će se da su različiti sakramenti, kad je o njima riječ, i u načelu i u biti, shvaćeni kao izraz 'sakramenta Krista', a to se izražava i ostvaruje pomoću Duha Svetoga kao sakramenta Crkve. Sakramenti se ne smiju prvenstveno shvaćati kao samostalni čini ili kao pojedinačna pomagala prijenosa milosti Božje, nego kao izraz i ostvarenje jedinstva sakramenta Crkve" (III,4). Taj jedinstveni sakrament Crkve ostvaruje se i očituje "u povijesti i na najizvrsniji način u svetoj euharistiji. Stoga nije slučajno da su svi zasebni sakramenti bili vezani u staroj Crkvi, i u svojoj liturgijskoj dimenziji, uz euharistiju. Euharistija se dakle ne smije promatrati kao sakrament jedan između ostalih, nego sakrament Crkve *par excellence*, i prema tome mora biti osnova svakoj drugoj prouci teme sakramenata" (III,5)

Dokument postavlja nekoliko problema i odnosa o kojima će se raspravljati: Kakav je odnos sakramenata kršćanske inicijacije, krštenja i potvrde, s eu-

²¹ *Information Service*, III-IV/1980, 103.

²² Usp. E. FORTINO, *Il dialogo tra cattolici ed ortodossi* Panoramica e Prospettive, u: *La Chiesa Cattolica oggi nel dialogo*. Corso breve di ecumenismo, vol. IV. Centro pro unione, Roma, 1982, 717; C.J. DUMONT, *Le dialogue theologique entre Orthodoxes et Catholiques*, u: *Istina*, 3/1983, 246-266, osobito 254-255. Kritički osvrt na dijalošku problematiku s pravoslavne strane dao je član Komisije mitropolit CHRYSOSTOMOS iz Peristeriona (Grčka) u atenskom časopisu *Theologia*, ožujak-travanj, 1986, str. 329-342; prijevod u: *Regno Documenti*, 19/1986, str. 597-601, pod naslovom: *Il dialogo teologico tra le chiese ortodossa e cattolica romana*.

haristijom (III,6a)? Kakav je odnos sakramenata – shvaćenih u povezanosti s euharistijom – prema ustrojstvu i upravi Crkve ili prema kanonskom jedinstvu Crkve (III,6b)? Budući da se Crkva izgrađuje i ostvaruje u vremenu i prostoru pomoću euharistije mjesne zajednice koja se okuplja oko biskupa, što ta činjenica znači za zajedništvo svih mjesnih crkava (III,6c)? U kojem se smislu ispravna vjera (*orthodoxia*) odnosi prema sakramentima (III,6d)? Kako treba shvatiti cijelo ustrojstvo sakramentalnog života Crkve s obzirom na Krista i na Duha Svetoga? Kakav je postojeći odnos između sakramenata i kristologije, pneumatologije i triadologije (III,72)? Svemu treba dodati problem smisla eshatologije u poimanju sakramenata i ne zanemariti antropološko pitanje u njihovoj prouci, kako se javljalo na Istoku i na Zapadu (III,7b-c).²³

3. Sažetak dokumenta o euharistiji (1982)

Na rodoskom zasjedanju Međunarodne mješovite teološke komisije predložena je tema: *Otajstvo Crkve i euharistija u svjetlu tajne Svetoga Trojstva*, koja je povjerena trima mješovitim potkomisijama. Jedna je radila u Chevotgenu (5-9. listopada 1980), druga u Rimu (27-30. listopada 1980), treća u Beogradu (29. travnja – 2. svibnja 1981). Svaka je potkomisija izradila vlastiti predložak zadane teme i predala ga Koordinacijskom odboru koji je u Veneciji (25-30. svibnja 1981) pripremio konačan tekst. Dokument je stavljen na 2. plenarno zasjedanje Međunarodne komisije u Münchenu (30. lipnja – 6. srpnja 1982), gdje je pregledan, odobren i odlučeno da se objavi.²⁴ Dokument je izrađen u tri poglavlja, bez naslova i podnaslova. Prvo poglavlje ima 6 točaka, a druga dva po 4. Ovdje donosimo naslove radi jasnoće:

– *Euharistija i Crkva u odnosu na Presveto Trojstvo*. Utjelovljenje, smrt i uskrsnuće Sina Božjega ostvarili su se od samog početka po volji Očevoj u Duhu Svetom. Krist, koji je sakrament na najosobitiji način, darovan od Oca svijetu, i dalje se daje za mnoge, u Duhu, koji jedini život daje (Iv 6). Na posljednjoj večeri Krist je dao svoje tijelo učenicima za život mnogih, u euharistiji. Od tog trenutka euharistija postoji kao sakrament samoga Krista, sakrament koji nas pritjelovljuje Kristu (I,2). To je način (*tropos*) na koji jedinstvena Osoba i jedinstveni događaj Kristov djeluju i postoje u povijesti, i to pomoću osjetnih stvarnosti, od Duhova do drugoga Pojavka (I,1). U ovom kontekstu dokument govori o odnosu Crkve i euharistije ovim riječima: "S jedne strane Crkva slavi, u ovom vremenu, euharistiju kao izraz nebeske liturgije, a s druge strane euharistija izgrađuje Crkvu u tom smislu što po njoj Duh uskrsloga Krista oblikuje Crkvu u Tijelo Kristovo. Zato je euharistija doista

²³ Usp. E. FORTINO, *Il dialogo tra la Chiesa Cattolica e la Chiesa Ortodossa*, u: *Portare Christo all'Uomo*, II Testimonianze, P.U. Urbaniana, Studia Urbaniana 23, Roma, 1985, 58-63.

²⁴ Izvorni francuski tekst u: LE SECRETARIAT POUR L'UNITE DES CHRETIENS, *Service d'Information*, II-III/1982, 115-120 (engl. izd. *Information Service*, isti broj, str. 107-112).

sakrament Crkve, ukoliko je sakrament cijeloga dara što ga je Gospodin sam učinio svojim i kao očitovanje i porast Tijela Kristova, Crkve" (I,4c).

Iznoseći zajedničko učenje i vjerovanje o djelovanju Duha Svetoga u euharistiji Komisija se dotaknula i epikleze, koja je stoljećima bila kamen spoticanja u odnosima Istoka i Zapada. Evo što sve Duh čini:

Duh *očituje* Krista u njegovu djelu spasenja. Euharistijsko slavlje jest *anamneza* (spomenčin): istinski, ali sakramentalni *ephapax* (jednom zauvijek). Slavljenje euharistije jest *kairos* otajstva par excellence (I, 5b).

Duh *pretvara* (*metabolē*) svete darove u tijelo i krv Kristovu. U tom je smislu cijelo slavlje epikleza koja u nekim trenucima dolazi jače do izražaja. Crkva je trajno u stanju epikleze (I,5c). Duh *uvodi* u zajedništvo s tijelom Kristovim sve koji se pričešćuju istim kruhom i kaležom.

Duh *ponazočuje* ono što je Krist učinio jednom zauvijek, događaj otajstva – dovršuje ga u svima nama. Euharistija je stoga središte sakramentalnog života (I,5d).

Komisija također dodaje da u euharistiji epikleza nije samo zaziv na sakramentalnu pretvorbu kruha i kaleža nego je također molitva za potpuni učinak zajedništva svih na objavljenu Kristovu otajstvu (I,6).

U tom okviru dotaknut je i drugi problem koji je zadavao ozbiljnu glavobolju u polemičkoj teologiji: *Filioque*. Premda članovi Komisije nisu namjeravali rješavati poteškoće između Istoka i Zapada koje se tiču odnosa Sina i Duha, oni ističu da već sada možemo zajedno reći da nam se ovaj Duh koji izlazi od Oca (Iv 15,26), kao jedinog izvora u Trojstvu, i koji je postao Duh našega sinovstva (Rim 8,15), jer je on također Duh Sina (Gal 4,6), daje posebno u euharistiji od toga Sina na kojem počiva u vremenu i u vječnosti (Iv 1,32). Zato se euharistijsko otajstvo izvršuje u molitvi koja ujedinjuje riječi ustanovljenja euharistije, i u epiklezi u kojoj Crkva moli Oca, po Sinu, da pošalje Duha da u jednom prikazanju utjelovljenog Sina sve bude dovršeno u jedinstvu. To dovršenje, izvršeno nedjeljivo po Sinu i Duhu, djelujući u odnosu na Oca i na njegov plan, jest Crkva u svojoj punini (I,6).

– *Euharistija u mjesnoj Crkvi*. U drugom poglavlju dokument govori o euharistiji koja se slavi oko biskupa u mjesnoj Crkvi i o njezinim ekleziološkim implikacijama. Crkva koja "postoji u" jednom mjestu očituje se kao takva kad je zbor ili zajednica, kad je euharistijski sastanak ili *synaxis*. Kad mjesna Crkva slavi euharistiju, ponazočuje se i očituje događaj što se jednom zauvijek zbivajući novo jedinstvo i zajedništvo Duha koje okuplja raspršenu djecu Božju (II,1). Zajedništvo ili *koinonia* ima ove vidove: *eshatološki*, budući da je novost koja počinje obraćenjem i pomirenjem u posljednjim vremenima; *kerigmatski*, budući da uključuje navještaj Riječi zajednici i odgovor vjere sa strane svih; pravovjernost je bitno neodvojiva od euharistijske koinonije; *služiteljski i duhovni* vid, budući da je cijela zajednica (...) bogoslužnica zajedništva, i to samo pomoću Duha (II,2).

Posebnu je pažnju Komisija posvetila biskupskoj službi i ulozi u ostvarenju crkvenog zajedništva po euharistiji. Biskupska je služba organska funkcija. Biskup prima dar biskupske milosti (1 Tim 4,14) u sakramentu posvećenja od

biskupâ koji su ga primili, zahvaljujući neprekinutu nizu rukopoloženja, sve od apostola. Duh Gospodnji "podjeljuje" biskupu, ne juridički, nego na sakramentalan način *exousiu* ili ovlaštenje služitelja, koju je Sin primio od Oca i ljudski je prihvatio u svojoj mucii. Funkcija biskupa strogo je vezana uz euharistijski sastanak kojem predsjedava. Posvećujući darove da postanu tijelo i krv što ih zajednica prikazuje, biskup slavi ne samo za nju, s njom i u njoj nego i po toj zajednici. Tako se on ukazuje kao Kristov službenik izgrađujući jedinstvo njegova Tijela i stvarajući zajedništvo njegovim Tijelom. To je sjedinjenje izraženo u euharistiji koja se produžuje i ponazočuje u cjelini "pastoralnih" odnosa učiteljstva, uprave i sakramentalnog života (II,3). Na kraju ovog poglavlja dokument govori o apostolskom nasljedstvu koje nije neko puko prenošenje vlasti, nego je zajedništvo svih crkava, svjedokinjâ apostolske vjere. Biskupska katedra ili stolica ima glavnu ulogu u ucjepljenju biskupa u samo središte crkvenog apostolstva. Zato se u njegovoj Crkvi može slaviti euharistija samo ako joj predsjedava on ili svećenik u zajedništvu s njime. Spomen njegova imena u kanonu jest bitan (II,4).

– *Slavlje mjesne Crkve u sveopćoj Crkvi.* U trećem poglavlju prikazan je odnos između euharistijskog slavlja jedne mjesne Crkve i zajedništva svih mjesnih crkava u jednoj svetoj Crkvi Božjoj.

Tijelo je Kristovo jedno. Zato je jedna i Crkva Božja. Istovjetnost jedne euharistijske zajednice s drugom dolazi odatle što sve istom vjerom slave isti spomenčin postajući jedno Tijelo Kristovo. Iako postoje mnogostruka slavlja, ipak postoji samo jedno jedincato slavljenje otajstvo na kojemu se sudjeluje (III,1). Zato mjesna Crkva koja slavi euharistiju oko biskupa nije dio Tijela Kristova. Mnoštvo mjesnih sinaksa ne dijeli Crkvu, nego joj, naprotiv, sakramentalno očituje jedinstvo (III,2). Budući da se katolištvo Crkve očituje u euharistijskoj sinaksi, osobito su dva uvjeta potrebna da mjesna Crkva koja slavi euharistiju bude doista u crkvenom zajedništvu:

a) *katolištvo kroz povijest*, tj. istovjetnost između otajstva Crkve koje se danas doživljava u mjesnoj Crkvi s otajstvom Crkve koje je doživljavala prvotna apostolska zajednica;

b) *uzajamno priznanje* danas između vlastite mjesne Crkve i drugih crkava. Svatko treba priznati u drugome, po mjesnim posebnostima, istovjetnost otajstva Crkve. To priznanje postoji prije svega na pokrajinskom planu i treba prijeći u zajedništvo među sestrinskim crkvama. Ali to uzajamno priznanje jest pravo samo pod uvjetom izraženim u anafori sv. Ivana Krizostoma i u prvim antiohijskim anaforama: ista kerigma, ista vjera i volja za zajedništvom u ljubavi i služenju (*agâpe – diakonija*) ne samo riječima nego i djelima. "I ustrajnost u povijesti i uzajamno priznanje na poseban način dozivaju u pamet, u trenutku euharistijskog sastanka, spomen na svete u kanonu i na odgovorne za Crkvu u diptisima. Zato je shvatljivo što ovi potonji predstavljaju znakove katoličkog jedinstva u euharistijskom zajedništvu; oni su odgovorni, svaki na svom mjestu, da čuvaju zajedništvo u općoj simfoniji crkava i njihovu zajedničku vjernost apostolskoj predaji" (III,3). U takvim se crkvama nalaze veze zajedništva koje naznačuje Novi zavjet: zajedništvo vjere, nade i ljubavi; zajedništvo u sakramentima i u različnosti karizama; zajedništvo u pomirenju i slu-

ženju. Tvorac je toga zajedništva Duh uskrsloga Gospodina. To katolištvo predstavlja ispunjenje molitve iz 17. glave Ivanova evanđelja koja je preuzeta u euharistijskim epiklezama (III,4).²⁵

IV. KOMISIJA "VJERA I CRKVENO USTROJSTVO" EVC O EUHARISTIJI

1. *Kratak historijat.* Doktrinalna komisija "Vjera i crkveno ustrojstvo" (Faith and Order), koja je 1927. održala svoju prvu međunarodnu konferenciju u Lausanni, još od 1937. odnosno 1948. djeluje u okviru Ekumenskog vijeća crkava (EVC). Danas ima 120 punopravnih teologa-članova, skupljenih iz gotovo svih crkava, jezika i tradicija. Iz Katoličke Crkve, koja inače nije članica EVC, ima 12 teologa, koji ne rade u ime Crkve, nego u osobno ime, iako ih je odredilo Tajništvo za jedinstvo kršćana. Tema euharistije pojavila se već na I. konferenciji, a tijekom je vremena razvijana, dotjerivana na raznim sastancima (Lund, 1952; Bristol, 1967; Uppsala, 1968; Louvain, 1971; Accra, 1974; Bangalore, 1978), dok nije konačno prihvaćena na konferenciji u Limi (Peru, 2-16. siječnja 1982), zajedno s ostalim dvjema temama, krštenjem i ministerijem.²⁶ Ovdje donosimo sažetak sadržaja u vezi s euharistijom.

2. *Pregled dokumenta o euharistiji.* Tekst je razdijeljen u tri dijela kroz 33 broja.

- *Ustanova euharistije.* Euharistiju je ustanovio Krist na Posljednjoj večeri, ali je njezin širi kontekst cijelo Kristovo djelo, od utjelovljenja do uzašašća. Navode se Isusove riječi ustanove. Euharistija se definira kao "nova pashalna gozba Crkve, gozba Novog saveza što ga je Krist dao svojim učenicima kao spomenčin, *anamnesis*, svoje muke i uskrsnuća, kao predokus gozbe Jaganjčeve" (br. 1).

- *Značenje euharistije* (br. 2-26). Euharistija je sakrament Božjeg dara u Kristu snagom Duha Svetoga. Svaki krštenik prima taj dar spasenja, po pričesti tijela i krvi Kristove, i "osiguranje oproštenja grijeha" (br. 2). Iako je euharistija cjelina, dokument je promatra pod više vidova:

a) Euharistija kao *zahvala* Ocu za sve što je učinio stvaranjem, otkupljenjem i posvećenjem i što će učiniti do punine. To je blagoslov (*berakah*) kojim Crkva zahvaljuje za sva dobročinstva (br. 3), odnosno "hvalbena žrtva" koju Crkva govori u ime svega stvorenja (br. 4).

b) Euharistija je *spomenčin* ili *anamnesis, memoriale*, tj. "živi i učinkoviti znak Isusove žrtve, izvršene na križu jednom zauvijek i stalno djelotvorne za sve čovječanstvo" (br. 5). Sve što je Isus učinio: utjelovljenjem, služenjem, naučavanjem, trpljenjem, žrtvom, uskrsnućem, uzašašćem i slanjem Duha Svetoga, sve je nazočno u anamnezi (br. 6). Anamneza ima dva vida: ponazočenje

²⁵ Kritičke primjedbe na tekst vidi u: *Réponse du "Conseil bilatéral orthodoxe-catholique romain au Etats Unis" au Document de Munich*, u: *Irenikon* (Chevtogny), 4/1983, str. 508-512.

²⁶ Priopćenje: *Information Service, II-III/1982, 60; Tekst: COMMISSION ON FAITH AND ORDER, Baptism, Eucharist, Ministry u: Growth in Agreement*, str. 465-503; *Ehe Eucharist: 475-490 i 497-499.*

prošlog događaja i predznak budućeg života (representation i anticipation). Nije to "samo podsjećaj na ono što se zbilo" nego i "Crkvin učinkovit navještaj silnih Božjih djela i obećanja" (br. 7). Euharistija je sakrament jedincate Kristove žrtve. Kristovi su događaji jedinstveni, od utjelovljenja do proslavljenja. Zato niti se ponavljaju niti produžuju, nego se ponazočuju. U tom se kontekstu, ističe komentar ovom broju, lakše može shvatiti "pomirbena žrtva" koju naučava katolička teologija (br. 8). Anamneza je temelj i izvor svake kršćanske molitve. Krist nas osposobljuje da s njime živimo, trpimo i po njemu molimo kao opravdani grešnici vršeći radosno i slobodno njegovu volju (br. 9), radeći u službi spasenja svijeta (br. 10), sjedinjeni s Gospodinom u zajedništvu sa svim svecima i mučenicima (br. 11). Anamnezu treba razlučiti od naviještanja Božje riječi, iako je anamneza stvarni sadržaj propovijedi (br. 12). Euharistijska je gozba sakrament Kristova tijela i krvi, njegove stvarne nazočnosti, koja je jedinstvena, živa i djelotvorna. Iako ta nazočnost ne ovisi o vjeri pričesnika, ipak je vjera nužna za raspoznavanje tijela i krvi Kristove. Komentar ovom broju veli da mnoge Crkve tako naučavaju, ali neke druge, "iako potvrđuju stvarnu Kristovu prisutnost u euharistiji, ne vežu je tako točno sa znakovima kruha i vina. Crkve trebaju odlučiti može li ta razlika supostojati s formuliranim usklađenošću u tekstu" (br. 13).

c) Euharistija kao *zaviv* – *epiklesis* Duha Svetoga. Ovdje nalazimo istaknutu trojstvenu ulogu: Otac je prvi izvor i dovršetak euharistijskog događaja, Sin je njegovo živo središte, a Duh je Sveti neizmjerena snaga ljubavi. Veza između euharistije i tajne trojstvenoga Boga otkriva ulogu Duha Svetoga kao Onog koji čini prisutnom i živom povijesnu Isusovu riječ. Crkva moli Oca za dar Duha da se ostvari euharistijski događaj: istinska nazočnost Krista raspetoga i uskrsloga. U komentaru čitamo: euharistija "nije neki magični i automatski čin, nego molitva usmjerena Ocu, koja naglašava potpunu ovisnost Crkve o njemu". Tu isto tako razabiremo dvostruku epiklezu: jedna je nad darovima kruha i vina, a druga nad cijelom zajednicom: "Preuzimanje ovoga shvaćanja može nam pomoći da nadvladamo poteškoće s obzirom na poseban trenutak posvećenja" (br. 14). Dokument zatim govori o pretvorbi: pomoću žive Isusove riječi i snagom Duha kruh i vino postaju sakramentalni znakovi tijela i krvi Kristove, koji ostaju takvima radi pričesti. U komentaru se kaže da je bilo više pokušaja da se protumači ta Kristova nazočnost: jedni je jednostavno prihvaćaju; drugi smatraju nužnim reći da se pretvorba događa po Duhu Svetom i po riječima Kristovim tako da to više nisu običan kruh i vino, nego tijelo i krv Kristova; a treći donose tumačenje bez pretenzije da iscrpe značenje otajstva nastojeći ga očuvati od štetnih interpretacija (br. 15). Cijelo euharistijsko slavlje ima "epikletičan" značaj (br. 16), Crkva zaziva Duha da je posveti i osposobi za poslanje u svijetu (br. 17), a Duh joj daje i predokus kraljevstva Božjega (br. 18).

d) Euharistija je *pričest* vjernika. Euharistijsko pričješćivanje nazočnim Kristom u isto je vrijeme zajedništvo u Kristovu Tijelu koje je Crkva. Svako euharistijsko slavlje tiče se cijele Crkve i cijela je Crkva u njemu uključena. U razjašnjenju ovog broja čitamo ovaj sud: "Ukoliko je pravo krštenih vjernika i njihovih službenika da sudjeluju i predsjedaju euharistijskom slavlju u jednoj

Crkvi stavljeno u pitanje od onih koji predsjedaju i sudjeluju na drugim euharistijskim sastancima, to je katolištvo euharistije manje očito" (br. 19). Tekst zatim govori o posljedicama za sudionike euharistije s obzirom na društveni život (br. 20.21).

e) Euharistija je *gozba* kraljevstva. Euharistija je svečanost na kojoj Crkva zahvaljuje Bogu za znakove njegove dobrote i za pozitivna ljudska nastojanja, te u radosti slavi i anticipira dolazak kraljevstva Božjega (br. 22). U sljedećim se brojevima opet naglašavaju zahtjevi koje euharistija postavlja kršćanima za njihovo poslanje u ovom svijetu (br. 23–26).

Euharistijsko slavlje. Pošto je istaknuo dvadesetak elemenata koji tvore cjelovitu euharistiju (br. 27), tekst kaže da izjava zajedničke vjere u euharistiju ne uključuje jednoobraznost ni u liturgiji ni u praksi. A u bilješci prepušta se odgovornosti pojedinih crkava da odluče moraju li kruh i vino biti elementi tijela i krvi Kristove i ondje gdje ih nije lako nabaviti (br. 28). U Euharistiji Krist je predsjedatelj, pastir, prorok i svećenik. U većini kršćanskih crkava to je predsjedanje povjereno zaređenu službeniku da se naznači kako euharistija nije vlasništvo zajednice, nego Božje (br. 29). Komisija preporučuje češće slavljenje (br. 30), barem svake nedjelje (br. 31). Na kraju govori o tome kako neke crkve inzistiraju na činjenici Kristove nazočnosti u posvećenim prilikama i nakon slavlja, dok druge to ne drže. Preporučuje da se uzajamno poštuju različite prakse i pobožnosti pojedinih crkava. Pritom valja imati na umu dvoje: prvo, da je prvotna nakana pohrane sakramenta dijeljenje pričesti bolesnicima, a drugo, najbolje je čašćenje sakramenta njegovo blagovanje (br. 31). Komisija misli da bi ovaj dokument mogao omogućiti nekim crkvama da postignu najveću razinu euharistijskog zajedništva (br. 33).

3. Službeni odgovori kršćanskih crkava na BEM

Usklađen tekst doktrinalne komisije Ekumenskog vijeća crkava o "krštenju, euharistiji i ministeriju" (Baptism, Eucharist, Ministry – BEM), odobren u Limi 1982, poslan je svim crkvama i crkvenim zajednicama svijeta s molbom da se na nj odgovori što autoritativnije kako bi se mogao donijeti definitivna konvergiran ekumenski tekst s obzirom na spomenuta tri sakramenta. Do veljače 1987. pristiglo je više od 170 službenih odgovora raznih kršćanskih crkava i crkvenih zajednica, a dosad je objavljeno više od 140 odgovora u šest svezaka.²⁷ Bilo bi zanimljivo dati sažetak tih mišljenja i osvrt, barem o euharistiji, ali ovdje se ne možemo u to upuštati. Osvrnut ćemo se samo na odgovor Tajništva za jedinstvo kršćana.

²⁷ Usp. M. THURIAN (edited by), *Churches respond to BEM*, Official responses to the "Baptism, Eucharist and Ministry" text, Vol. I, Faith and Order Paper 129, World Council of Churches, Geneva, 1986; Vol. II, Paper 132, 1986; Vol. III, Paper 135, 1987; Vol. IV, Paper 137, 1987; Vol. V, Paper 143, 1988; Vol. VI, Paper 144, 1988.

4. *Odgovor Katoličke Crkve na "BEM"*

Tajništvo za jedinstvo kršćana, primivši tekst BEM-a 1982, razaslalo ga je svim biskupskim konferencijama i katoličkim sveučilištima na prouku. Kad su rezultati pristigli, konzultiran je tim teoloških stručnjaka koji su sastavili nacrt odgovora. Taj je nacrt, uz suradnju Kongregacije za nauk vjere, doraden u konačan tekst i poslan Tajništvu "Vjere i ustrojstva" u Ženevu, 21. srpnja 1987.

U svom odgovoru vatikansko Tajništvo kaže da je riječ o znatnu broju pitanja koja smatra važnima u tekstu BEM-a. Ima mnogo toga što katolici mogu prihvatiti i na tome graditi. Ima stvari koje treba kritizirati, i jasno se označuju. A ima i kritičkih točaka koje zahtijevaju doradu.

1. *Pohvale.* Tajništvo napose cijeni i hvali tekst BEM-a:

što se služi izvorima Svetog pisma, predaje, klasičnih liturgija i patrističke teologije;

što je naglašena kristološka dimenzija euharistije i Kristova stvarna nazočnost;

što su u strukturi teksta izraženi klasični liturgijski vidovi, zatim trinitarni, eklezijalni i ekzeziološki, eshatološki, pneumatološki i praktični.²⁹

2. *Primjedbe.* U tvrdnji BEM-a da "u činu blagovanja kruha i vina, Krist pruža zajedništvo sa sobom" (br. 2) katolici bi željeli vidjeti izraz: u činu blagovanja tijela i Krvi Kristove. Isto tako valja reći da je "osiguranje oprostjenja grijeha" (br. 2) uvjetovano prethodnim pomirenjem s Bogom u sakramentu pokore. Ondje gdje se veli da se "kruh i vino, plodovi zemlje i ljudskoga rada, prikazuju Ocu u vjeri i zahvali" (br. 4), Tajništvo želi vidjeti istaknuto da su to "sakramentalni znakovi Kristove nazočnosti".³⁰ Ono nadalje primjećuje da se pojmom "zagovornika" (br. 89) ne iscrpljuje sve značenje Kristove žrtve uprisutnjene u euharistiji. Krist kao Veliki Svećenik, raspet i uskrsnuo, prikazuje se i, može se reći, "ovjekovječen je" (made eternal).

U vezi s *epiklezom*: Ako se interpretira u svjetlu implikacija teologije o epiklezi Duha, koja se nalazi u patrističkom učenju, katolici su zadovoljni, ali oni također naglašavaju važnost riječi ustanovljenja u euharistijskom slavlju.³¹ Vatikanski dokument prigovara da u BEMu nigdje nije jednoznačno rečeno da je euharistija u sebi "stvarna žrtva, spomenčin Kristove žrtve na križu", premda ima značajnih formulacija u tom pogledu (br. 5 i 8).

U vezi s *pretvorbom*: Dok je BEM jasno ne naučava, nego ističe različita mišljenja (br. 13, komentar), Tajništvo je odlučno: "Pretvorba elemenata jest stvar vjere i otvorena je samo eventualnim novim teološkim tumačenjima s

²⁸ Usp. *Catholic Response to "Baptism, Eucharist and Ministry" (BEM)*, u: *Information Service*, III-IV/1987, str. 121-139; *The Eucharist*: 128-132. Vidi također u VI. svešku (gornja bilješka 27), str. 1-40.

²⁹ Usp. *Information Service*, III-IV/87, str. 128.

³⁰ Ondje, str. 129.

³¹ Ondje, str. 130.

obzirom na način 'kako' se događa unutrašnja promjena. Sadržaj riječi 'transupstancijacija' mora biti nedvosmisleno izražen." Zato treba na tome i dalje raditi. Slično valja reći i za rečenicu: Kruh i vino "postaju sakramentalni znakovi Kristova tijela i krvi" (br. 15), jer to se može odnositi samo na promjenu "značenja", ne i unutrašnje biti. Ondje gdje se govori o slabijem očitovanju katolištva ako se ne pripušta "zajedničkom bogoslužju" (br. 19, komentar), katolički odgovor objašnjava da "katolištvo uključuje otvorenost, ali otvorenost uvjetovanu prihvaćanjem svega spasovnog Kristova otajstva i njegovih posljedica".³² S obzirom na *trajanje* Kristove *nazočnosti* Katolička se Crkva ne slaže s onima koji niječu to trajanje nakon euharistijskih slavlja. "Mogli bismo se pitati: Ako netko niječe trajanje stvarne prisutnosti nakon slavljenja, kako onda takav shvaća stvarnu nazočnost i stvarnu pretvorbu?" Nakraju, što se tiče "zajedničenja u bogoslužju", Tajništvo za jedinstvo kršćana ističe da je za katolike u tom smislu bitno jedinstvo u ispovijedanju vjere. Ako toga nema, "Katolička se Crkva ne može založiti za opće euharistijsko pričestje. Ne možemo sudjelovati u euharistiji ako ne sudjelujemo u istoj vjeri."³³

ZAKLJUČAK

Iz pregleda dosad najmjerodavnijih ekumenskih dokumenata o euharistiji uočljive su neke značajke koje mogu poslužiti za zaključne misli.

1. *Bez polemičnosti.* U posljednjim godinama mirno se došlo do zaključka da između pravoslavnih i katolika u biti nije nikad bilo temeljnih razlika u teološkom shvaćanju euharistijskog otajstva. Polemike koje su se nekoć vodile oko upotrebe kvasnog ili beskvasnog kruha ili oko značenja epikleze, danas uglavnom izazivaju čuđenje. Međutim Rim i reformacija uvelike su se razišli upravo u vjerskom poimanju euharistije. Ono što je trebalo biti simbolom sjeđinjenja, ostalo je dugo vremena kamen spoticanja. Dok su jedni bili ponosni na svoje dogme, drugi su im definicije nazivali "bogohulnim bajkama i opasnim prevarama". U suvremenom dijalogu o euharistiji pristupilo se temi s uzajamnim poštovanjem, *par cum pari*, najiskrenijom namjerom da se vlastiti vjerski sadržaji ponude, prodube i prosude u svjetlu objave i zdrava teološkog razuma gdje god on bio. Takvu dijalošku vedrinu osjećamo u svakom zajedničkom dokumentu kao kruni nastojanja zauzetih kršćanskih sugovornika.

2. *Prihvaćanje nazivlja.* Prateći razvoj dijaloga o euharistiji, uočava se stupnjevit rast s obzirom na uzajamno usvajanje pojedinih teoloških izraza koji su nekad bili teško opterećeni i suprotnoj strani odbojni, dok su drugima vrijedili kao posvećene fraze. Tako npr. u početnim tekstovima nećemo naići na pojam euharistijske žrtve ili na izraz transupstancijacije, ali tijekom vremena ti se termini unose u bilješke, zatim u sam tekst, dok im se konačno ne posveti više brojeva u ekumenskom dokumentu. Do takva poimanja i stava došlo se ozbiljnim proučavanjem temeljnih pojmova vezanih uz euharistiju, kao što su: spomenčin ili anamnesis, navještaj ili kerigma, žrtva, uloga znaka, sakramenti

³² Ondje, str. 131.

³³ Ondje, str. 132.

itd. Ponovno su otkrivene neke sretne formulacije Tridentskog sabora (iz 1562) u vezi s euharistijom, koje su bile kontroverzne ili dostatno neistumačene. Tridentska formulacija da se Krist prikazao Ocu "ut dilectae sponsae suae Ecclesiae visibile (...) relinqueret sacrificium, quo cruentum illud semel in cruce peragendum *repraesentaretur* eiusque memoria in finem usque saeculi premaneret",³⁴ proučavana je i u prevodilačkom smislu, osobito što znači ono "prepraesentaretur". I vidjelo se da upravo taj termin nosi sve ono bogatstvo i značenje koje danas posebno naglašavamo: ponazočenje, uprisutnjenje, posadašnjenje, ovjekovječenje Kristove žrtve u euharistiji, te da su naši tradicionalni prijevodi o obnavljanju ili ponavljanju Isusove žrtve u misi bili doista manjkavi.

3. *Dug put*. Ekumenski tekst, makar komisijski usklađen pomoću dvadeset ili šezdeset vrhunskih stručnjaka, ne znači da je *eo ipso* prihvatljiv za sve hijerarhe i ostali Božji puk određenih crkava. Dapače, samo iz nekih osvrta Katoličke Crkve, kojoj je silno stalo do ekumenskog hoda i roda, vidi se da je pred nama kršćanima još dalek put do zajedničkog shvaćanja i prihvaćanja onoga "quod requiritur et sufficit", tj. što se traži i što dostaje. Znači nismo svi podjednako blizu ni onom dogovoru o glavnim dogmatskim sadržajima vjere u euharistiju, premda neki katolički sugovornici rado ističu "da smo stigli do bitnog i dostatnog sporazuma".³⁵

Ipak su dosadašnji zajednički dijalози pokazali da se pošlo pravim putem i da je uspješan dijalog o euharistiji nezaobilazan doprinos konačnu cilj: ponovnoj uspostavi punoga jedinstva u istoj vjeri, upravi i euharistiji.

³⁴ DS, 938/1740.

³⁵ E. LANNE, *L'Eucaristia nei testi di convergenza ecumenica*, u: *Dialoghi ecumenici ufficiali, Bilanci e prospettive*, D. VALENTINI (a cura di), LAS-Roma, 1983, str. 69.